

Demografie

Demografische ontwikkelingen veranderen wereldwijd, in Europa en in Nederland de verhouding tussen generaties, de arbeidsmarkt en de vraag naar voorzieningen.

Mondiaal

De wereldbevolking groeit nog, maar de groei vlakt af. De piek wordt rond 2086 verwacht, met circa 10,2 miljard mensen. De bevolkingsgroei concentreert zich vooral in Afrika en delen van Azië, terwijl geboortecijfers wereldwijd dalen door urbanisatie, betere opleidingsmogelijkheden en een hogere arbeidsparticipatie van vrouwen. Tegelijkertijd vergrijzen steeds meer landen en neemt in sommige regio's de bevolkingsomvang af.

Europa

Europa krijgt te maken met vergrijzing en, zonder migratie, bevolkingskrimp. Jongeren trekken naar economische centra, waardoor regionale verschillen toenemen. Ook China kent een combinatie van vergrijzing, ontgroening en bevolkingskrimp en investeert daarom sterk in robotisering en digitalisering.

Nederland

De Staatscommissie Demografische Ontwikkelingen 2050 verwacht op basis van CBS-analyses dat de Nederlandse bevolking de komende jaren significant zal veranderen. Nederland zal een piek in vergrijzing kennen en daarna relatief 'oud' blijven. De bevolkingsgroei wordt vrijwel volledig veroorzaakt door migratie (arbeids-, kennis-, studie- en asielmigratie), wat leidt tot een grotere culturele diversiteit. Een gematigde bevolkingsgroei wordt als het meest gunstig beschouwd om arbeidsmarkttekorten te voorkomen en de balans tussen werkenden en niet-werkenden te behouden.

Structurele gevolgen

De veranderende bevolkingssamenstelling heeft grote gevolgen voor maatschappij en economie. Door de vergrijzing verslechtert de verhouding tussen werkenden en niet-werkenden, wat zorgt voor hogere druk op de staatsfinanciën en discussies over solidariteit tussen generaties. Een krimpende beroepsbevolking leidt tot langdurige tekorten aan arbeidskrachten, vooral in sectoren als zorg, techniek en onderwijs, en kan economische groei afremmen. Ook stijgen de lonen door schaarste aan personeel, terwijl de zorgvraag toeneemt en de druk op werkende gezinsleden groeit. Daarnaast leidt ontgroening tot dalende leerling- en studentenaantallen, wat gevolgen heeft voor scholen. Politieke aandacht kan verschuiven naar onderwerpen die ouderen aangaan, zoals zorg en inkomenszekerheid. Migratie zorgt voor meer culturele diversiteit en kan helpen om arbeidstekorten op te vangen. Landen met een jonge bevolking worden steeds belangrijker als herkomstland van arbeidsmigranten. Diversiteit wordt in veel samenlevingen de nieuwe norm.

Vragen:

1. Herkennen jullie de structurele gevolgen? Welke zou je willen toevoegen?
2. Wat zijn de belangrijkste zekerheden én onzekerheden als gevolg van deze trend?
3. Wat zijn de belangrijkste rijksbrede uitdagingen?
4. Welke inzichten uit dit gesprek vragen volgens jullie om opvolging in strategie, beleid of uitvoering?

Meer informatie, aanvullende data en grafieken zijn te vinden in de Rijksbrede Trendverkenning 2026, p. 8.

Gezondheid

Medische vooruitgang zorgt ervoor dat mensen langer leven, maar tegelijkertijd nemen chronische aandoeningen, leefstijlgerelateerde ziekten en mentale gezondheidsproblemen toe.

Mondiaal en Europa

Wereldwijd is veel vooruitgang geboekt in de bestrijding van infectieziekten. Daardoor is de levensverwachting toegenomen en verschuift de ziektelast van acute, behandelbare aandoeningen naar langdurige, niet-overdraagbare ziekten. Steeds meer landen krijgen te maken met vergrijzing en met een groeiend aandeel ouderen met meerdere chronische aandoeningen. Tegelijkertijd hebben wereldwijd meer mensen overgewicht dan ondergewicht. Overgewicht, ongezonde voeding en onvoldoende beweging vergroten het risico op chronische ziekten. Ook mentale gezondheidsproblemen nemen toe, mede door maatschappelijke, economische en prestatiedruk.

Nederland

Ook in Nederland zorgen vergrijzing, chronische ziekten en personeelstekorten voor een toenemende druk op het zorgstelsel. Ouderdomsziekten zoals dementie en artrose komen vaker voor, en ouderen hebben vaker meerdere chronische aandoeningen tegelijk. Gezondheidsverschillen nemen toe: mensen met de minste opleiding leven gemiddeld ongezonder en korter. Overgewicht neemt toe in alle leeftijdsgroepen onder de 65 jaar. De voedselomgeving draagt bij aan ongezonde patronen, met veel suiker, vet en weinig vezels, groente en fruit. Roken en alcoholgebruik blijven belangrijke oorzaken van ziektelast. De mentale gezondheid staat structureel onder druk, vooral bij jongvolwassenen tussen 18 en 45 jaar. Daarnaast daalt de vaccinatiegraad bij kinderen, waardoor de kans op uitbraken van infectieziekten toeneemt.

Structurele gevolgen

Richting 2050 verandert het sociale contract tussen generaties ingrijpend. Waar de verzorgingsstaat lange tijd steunde op een brede basis van werkenden die zorgden voor een kleinere groep ouderen, dwingt vergrijzing tot een herdefinitie van 'zorgen voor'. Zorg zal vaker leunen op technologie, AI en netwerkgang. Toegang tot zorg wordt daardoor minder alleen afhankelijk van beschikbare zorgprofessionals en meer van toegang tot en acceptatie van technologie.

Op kortere termijn zorgen vergrijzing en chronische aandoeningen voor hogere maatschappelijke kosten en zorgkosten. De maatschappelijke waarde van preventie is groot, bijvoorbeeld voor gezondheid, welzijn en arbeidsproductiviteit, maar laat zich moeilijk direct vertalen in lagere zorgkosten. Ongezonde leefstijl wordt versterkt door een overvloed aan ongezond voedsel, beperkte beweegruimte in stedelijke gebieden, veel zittend werk en toenemend beeldschermgebruik. Dalende vaccinatiegraad kan ertoe leiden dat uitbraken van ziekten als mazelen en kinkhoest minder goed worden voorkomen, vooral in grote steden en specifieke wijken.

Vragen:

1. Herkennen jullie de structurele gevolgen? Welke zou je willen toevoegen?
2. Wat zijn de belangrijkste zekerheden én onzekerheden als gevolg van deze trend?
3. Wat zijn de belangrijkste rijksbrede uitdagingen?
4. Welke inzichten uit dit gesprek vragen volgens jullie om opvolging in strategie, beleid of uitvoering?

Meer informatie, aanvullende data en grafieken zijn te vinden in de Rijksbrede Trendverkenning 2026, p. 11.

Geopolitiek

De internationale machtsverhoudingen veranderen snel. Geopolitieke spanningen, economische afhankelijkheden en strategische concurrentie beïnvloeden de veiligheid, economie en weerbaarheid van Nederland.

Mondiaal

De wereld ontwikkelt zich richting een meer multipolaire en gefragmenteerde orde. Internationale samenwerking en integratie maken vaker plaats voor competitie en frictie. Het aantal conflicten wereldwijd is toegenomen en conflicten duren gemiddeld langer. De oorlog in Oekraïne vormt een omslagpunt in het Europese denken over veiligheid en de verdediging van grondgebied. Ook China ontwikkelt zich verder tot een hoogtechnologische economie en maatschappij, met invloed op mondiale productieketens, technologieafhankelijkheden en handelsconflicten.

Europa

Europa werkt aan versterking van economische en veiligheidsweerbaarheid. Strategische afhankelijkheden van kritieke grondstoffen, energie, chips en technologie maken duidelijk hoe kwetsbaar internationale productieketens zijn. De Europese koers verschuift richting strategische autonomie, defensiesamenwerking, economische veiligheid en inzet van handelsbeleid als geopolitiek instrument. Dat kan bijdragen aan weerbaarheid, maar gaat ook ten koste van economische efficiëntie en financiële welvaart.

Nederland

Voor Nederland betekent deze ontwikkeling een grotere nadruk op economische veiligheid, defensie en maatschappelijke weerbaarheid. Leveringszekerheid van energie, grondstoffen en technologie wordt steeds belangrijker. Als open, handelsafhankelijke economie moet Nederland steeds vaker afwegen tussen internationale samenwerking, economische belangen en nationale veiligheid. De geopolitieke dreiging neemt ook in Nederland toe, vooral in het digitale domein. Dit kan leiden tot risico's voor vitale infrastructuur zoals elektriciteit, internet, drinkwater en betalingsverkeer. Conflicten zorgen daarnaast voor vluchtelingenstromen, waarvan een deel richting Europa en Nederland komt.

Structurele gevolgen

De actuele geopolitieke dynamiek wordt gekenmerkt door permanente instabiliteit en grote onzekerheid over toekomstige machtsverhoudingen. Economische relaties worden steeds meer vormgegeven vanuit veiligheid en weerbaarheid, bijvoorbeeld door strategische afhankelijkheden te verminderen. Voor Nederland betekent dit een grotere nadruk op EU-coördinatie in buitenlandse politiek, veiligheid, sancties, energiebeleid en defensie-samenwerking. Tegelijkertijd kunnen eenzijdige blokkades, handelsconflicten en economische instrumenten Nederland als handelsland kwetsbaar maken.

De digitale dreiging is sterk verbonden met geopolitieke spanningen en kan leiden tot ontwrichtende aanvallen op vitale infrastructuur. Wereldwijd ontstaan bovendien meer uiteenlopende en conflicterende wereldbeelden, die ook in Nederland via verschillende mediakanalen zichtbaar worden. Dit kan solidariteit tussen burgers verzwakken en het vertrouwen in maatschappelijke instituties aantasten. Op langere termijn dreigt verdere fragmentatie van de wereldorde, met gescheiden technologische en economische blokken als mogelijk gevolg.

Vragen:

1. Herkennen jullie de structurele gevolgen? Welke zou je willen toevoegen?
2. Wat zijn de belangrijkste zekerheden én onzekerheden als gevolg van deze trend?
3. Wat zijn de belangrijkste rijksbrede uitdagingen?
4. Welke inzichten uit dit gesprek vragen volgens jullie om opvolging in strategie, beleid of uitvoering?

Meer informatie, aanvullende data en grafieken zijn te vinden in de Rijksbrede Trendverkenning 2026, p. 16.

Veiligheid

De veiligheidssituatie wordt steeds complexer doordat militaire, digitale, economische en maatschappelijke dreigingen elkaar versterken. Hierdoor verschuift de aandacht naar weerbaarheid, cyberveiligheid en bescherming van vitale processen.

Mondiaal

Internationale conflicten, geopolitieke spanningen en hybride dreigingen nemen toe. Cyberaanvallen, desinformatie, sabotage en beïnvloeding worden steeds vaker ingezet door staten en niet-statelijke actoren. Kunstmatige intelligentie vergroot de snelheid, schaal en geloofwaardigheid van digitale dreigingen. Het informatiedomein is daarmee een belangrijk geostrategisch strijdtonel geworden, waar manipulatie, deepfakes en desinformatie democratische instituties en fundamentele waarden onder druk zetten.

Europa

Europese landen investeren steeds meer in defensie, cyberveiligheid en bescherming van vitale infrastructuur. Internationale samenwerking blijft noodzakelijk, terwijl militaire, digitale, economische en maatschappelijke veiligheid sterker met elkaar verweven raken. Hybride dreigingen vragen om samenwerking tussen overheid, bedrijfsleven, veiligheidsdiensten, uitvoeringsorganisaties en samenleving.

Nederland

Nederland heeft te maken met een stapeling van dreigingen: statelijke actoren, cyberaanvallen, terrorisme, extremisme en georganiseerde criminaliteit versterken elkaar. Als digitaal knooppunt is Nederland extra kwetsbaar voor digitale aanvallen op vitale infrastructuur. Generatieve AI maakt phishing, deepfakes en cyberaanvallen geloofwaardiger en grootschaliger. De georganiseerde misdaad heeft in Nederland een grotere en ondermijnende invloed gekregen, met meer geweld, liquidaties en intimidatie. Hoewel mensen zich over het algemeen nog steeds relatief veilig voelen, neemt de perceptie van onveiligheid toe.

Structurele gevolgen

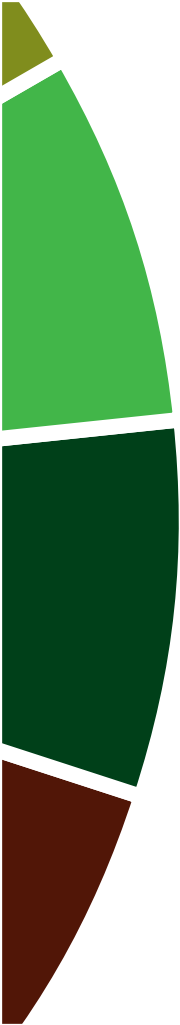
Nederland speelt als digitaal knooppunt een centrale rol in de geglobaliseerde wereld. Dat biedt strategische voordelen, maar maakt het land ook kwetsbaar voor spionage, hacking, digitale manipulatie en sabotage. De grootste structurele dreiging is de toename van digitale en cyberdreigingen, met mogelijke gevolgen voor vitale processen. Securitisering neemt toe: maatschappelijke en economische kwesties worden vaker als veiligheidsvraagstuk gezien, waardoor beleid sterker wordt gericht op nationale veiligheid en weerbaarheid.

Tegelijkertijd is veiligheid ook sociaal ongelijk verdeeld. Vooral vrouwen, LHBTIQ+-personen en jongvolwassenen ervaren vaker een afname van veiligheidsgevoel. Online criminaliteit neemt toe, net als overlast rond personen met onbegrepen gedrag en dak- of thuisloosheid. Georganiseerde criminaliteit kan het vertrouwen in instituties en rechtsstaat aantasten. Dit vraagt om investeringen in crisisbeheersing, cybersecurity, bescherming van vitale infrastructuur, maatschappelijke weerbaarheid en samenwerking tussen beleid, uitvoering en toezicht.

Vragen:

1. Herkennen jullie de structurele gevolgen? Welke zou je willen toevoegen?
2. Wat zijn de belangrijkste zekerheden én onzekerheden als gevolg van deze trend?
3. Wat zijn de belangrijkste rijksbrede uitdagingen?
4. Welke inzichten uit dit gesprek vragen volgens jullie om opvolging in strategie, beleid of uitvoering?

Meer informatie, aanvullende data en grafieken zijn te vinden in de Rijksbrede Trendverkenning 2026, p. 21.

Economie en Arbeidsmarkt

De economie blijft groeien, maar structurele uitdagingen zoals vergrijzing, geopolitieke spanningen, technologische ontwikkelingen, schaarste en arbeidsmarktkrapte veranderen de voorwaarden voor toekomstige welvaart.

Mondiaal

Technologisch leiderschap wordt steeds belangrijker voor economische groei en geopolitieke invloed. Digitalisering, AI, biotechnologie en andere sleuteltechnologieën veranderen productiviteit, concurrentieverhoudingen en de vraag naar arbeid. Tegelijkertijd nemen strategische concurrentie en afhankelijkheden van grondstoffen, energie en technologie toe. Economische relaties worden steeds vaker gezien vanuit veiligheid, weerbaarheid en toegang tot kritieke hulpbronnen.

Europa

De Europese Unie wil haar concurrentievermogen versterken en minder afhankelijk worden van derde landen voor essentiële technologie, energie en grondstoffen. Hiervoor zijn investeringen nodig in innovatie, strategische autonomie en een sterkere verbinding tussen industrie-, energie- en veiligheidsbeleid. De Europese economie moet zich aanpassen aan een wereld waarin open handel en efficiëntie niet langer vanzelfsprekend de dominante logica zijn. Arbeidsmarkten zullen zich op termijn aanpassen via productiviteitsgroei, loonontwikkeling, technologische innovatie en migratie.

Nederland

De Nederlandse arbeidsmarkt blijft langdurig krap, vooral in zorg, techniek, onderwijs en ICT. Vergrijzing en ontgroening beperken de groei van de beroepsbevolking. Economische groei is laag, terwijl groei behulpzaam blijft voor het instandhouden van de verzorgingsstaat. Productiviteitsgroei wordt daarom belangrijker. Digitalisering, automatisering en AI veranderen de inhoud van werk: laagbetaald werk kan verdwijnen, terwijl ook kantoorbanen veranderen doordat taken met minder mensen kunnen worden uitgevoerd. Tegelijkertijd groeit de behoefte aan nieuwe vaardigheden, scholing en een toekomstbestendige beroepsbevolking.

Structurele gevolgen

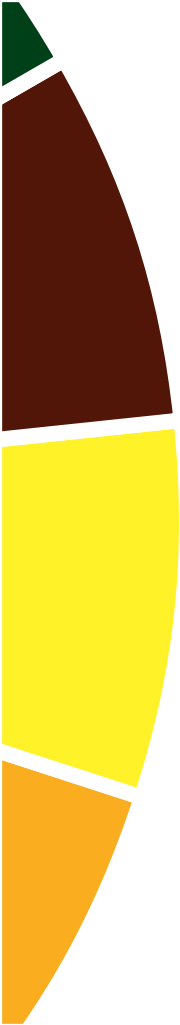
Nederland heeft de afgelopen decennia een hoge en stijgende welvaart gekend, maar verdere groei wordt uitdagender. Door vergrijzing en een stagnerende groei van de beroepsbevolking zal economische groei vooral uit productiviteitsverbetering moeten komen, ondersteund door technologische innovatie, kennisintensieve sectoren en gericht arbeidsmarktbeleid. Een kleinere groep werkenden moet de toenemende kosten voor pensioenen, zorg en maatschappelijke investeringen dragen. Arbeidsmarktkrapte kan brede welvaart onder druk zetten, zeker wanneer publieke sectoren zoals zorg, onderwijs en veiligheid onvoldoende personeel kunnen aantrekken.

Geopolitieke ontwikkelingen en ecologische grenzen maken schaarste breder dan alleen personeel: ook toegang tot kritieke grondstoffen, energie, technologie en ruimte wordt minder vanzelfsprekend. Nederland beweegt mogelijk richting een schaarste-economie, waarin de nadruk verschuift van groei en efficiëntie naar verdeling, behoud, weerbaarheid en circulaire waarden. Verschillen in welvaartsontwikkeling kunnen maatschappelijke spanningen versterken en leiden tot zorgen over toekomstige generaties.

Vragen:

1. Herkennen jullie de structurele gevolgen? Welke zou je willen toevoegen?
2. Wat zijn de belangrijkste zekerheden én onzekerheden als gevolg van deze trend?
3. Wat zijn de belangrijkste rijksbrede uitdagingen?
4. Welke inzichten uit dit gesprek vragen volgens jullie om opvolging in strategie, beleid of uitvoering?

Meer informatie, aanvullende data en grafieken zijn te vinden in de Rijksbrede Trendverkenning 2026, p. 26.

Technologie en kunstmatige intelligentie

Technologische ontwikkelingen volgen elkaar steeds sneller op. Het biedt grote kansen, maar brengt ook nieuwe risico's, afhankelijkheden en maatschappelijke vraagstukken met zich mee.

Mondiaal

Technologische innovatie versnelt. Meerdere sleuteltechnologieën zijn in een volwassen stadium gekomen en raken steeds sterker met elkaar verweven. AI werkt daarbij als brugtechnologie die ontwikkelingen in andere domeinen ondersteunt en versnelt, zoals biotechnologie, neurotechnologie, nanotechnologie, robotica en quantumtechnologie. Deze convergentie kan innovatie stimuleren, kosten verlagen en nieuwe producten, diensten en businessmodellen mogelijk maken. Tegelijkertijd groeit de concentratie van macht bij grote technologiebedrijven en landen die beschikken over rekenkracht, data, chips en digitale infrastructuur.

Europa

Europa zet in op digitale innovatie, technologische autonomie en passende regelgeving om publieke waarden te beschermen. De afhankelijkheid van digitale infrastructuur, clouddiensten, chips en grote techbedrijven maakt technologische autonomie en cybersecurity steeds belangrijker. De infrastructuur voor AI vraagt enorme investeringen in datacenters, energie, water en kritieke mineralen. Daarmee raakt technologie steeds sterker verbonden met energiebeleid, ruimtelijke ordening, arbeidsmarkt, klimaat en veiligheid.

Nederland

Nederland is sterk gegroeid als kennisecosysteem voor onder meer nano- en quantumtechnologie. AI is in korte tijd onderdeel geworden van persoonlijk en professioneel leven. AI kan helpen om arbeidsmarktkrapte te verlichten doordat repetitieve en gestandaardiseerde taken worden geautomatiseerd, waardoor mensen meer kunnen worden ingezet voor communicatieve, strategische en probleemoplossende taken. Tegelijkertijd brengt AI risico's met zich mee rond discriminatie, privacy, ondoorzichtige besluitvorming, desinformatie, afhankelijkheid van grote techbedrijven en druk op energie- en watervoorzieningen. Ook heeft het sociale gebruik van AI en chatbots invloed op menselijke relaties en aandacht voor menselijke vriendschappen.

Structurele gevolgen

AI en andere convergerende technologieën kunnen grote voordelen opleveren voor economie, zorg, onderwijs, werkprocessen en publieke dienstverlening. Tegelijkertijd kunnen ze bestaande ongelijkheden vergroten, vooral voor mensen met minder opleiding, minder digitale vaardigheden of minder toegang tot technologie. Algoritmen kunnen bestaande vooroordelen versterken en leiden tot discriminatie. De snelle verspreiding van AI-toepassingen vergroot privacyrisico's en maakt democratische controle op technologie urgenter.

Aan de 'achterkant' van AI worden maatschappelijke kosten gemaakt: datacenters vragen veel energie en water, kritieke materialen worden schaarser en de benodigde hoeveelheid menselijke arbeid achter AI-systemen is niet altijd zichtbaar. De afhankelijkheid van veelal buitenlandse techbedrijven kan geopolitieke kwetsbaarheden vergroten en botsen met Europese waarden en privacywetgeving. Door generatieve AI nemen ook risico's op desinformatie, deepfakes en manipulatie toe. Op langere termijn bestaan er bovendien zorgen over de mate waarin zeer krachtige AI-systemen controleerbaar blijven.

Vragen:

1. Herkennen jullie de structurele gevolgen? Welke zou je willen toevoegen?
2. Wat zijn de belangrijkste zekerheden én onzekerheden als gevolg van deze trend?
3. Wat zijn de belangrijkste rijksbrede uitdagingen?
4. Welke inzichten uit dit gesprek vragen volgens jullie om opvolging in strategie, beleid of uitvoering?

Meer informatie, aanvullende data en grafieken zijn te vinden in de Rijksbrede Trendverkenning 2026, p. 31.

Kansengelijkheid en sociale cohesie

Hoewel Nederland internationaal hoog scoort op brede welvaart, blijven verschillen in kansen bestaan. Veranderingen op de arbeidsmarkt, de woningmarkt, het onderwijs en de samenleving versterken bestaande ongelijkheden en zetten sociale samenhang onder druk.

Mondiaal

Wereldwijd is er veel vooruitgang geboekt op het gebied van gezondheid, economische ontwikkeling en gelijkheid. Tegelijkertijd lijkt verdere vooruitgang richting gelijkheid in een moeilijkere fase terecht te zijn gekomen. Internationale analyses laten zien dat ongelijkheid zonder beleid toeneemt. Ongelijkheid gaat niet alleen over inkomen, maar ook over onderwijs, gezondheid, levensverwachting, toegang tot werk, milieukwaliteit en digitale mogelijkheden. Digitalisering en technologie kunnen kansen vergroten, maar ook bestaande verschillen verdiepen wanneer niet iedereen ervan profiteert.

Europa

Veel Europese landen zien toenemende verschillen tussen regio's en bevolkingsgroepen. Vergrijzing, flexibilisering van arbeid, stijgende kosten van levensonderhoud en een veranderende arbeidsmarkt zetten bestaanszekerheid onder druk. Tegelijkertijd groeit het belang van een leven lang ontwikkelen om aansluiting te houden op werk en samenleving. Ook emancipatie en gelijke behandeling blijven aandacht vragen: er is veel bereikt, maar discriminatie en ongelijke kansen bestaan nog steeds.

Nederland

In Nederland lijkt ongelijkheid vooral samen te hangen met sociale klasse en minder met woonplaats. Regionale ongelijkheid is relatief beperkt, maar er is wel regionaal ressentiment: inwoners van onder meer grensregio's kunnen het gevoel hebben dat zij er niet toe doen in de Haagse politiek. Ongelijkheid in het onderwijs is hardnekkig. Opleidingsniveau, inkomen en sociale omgeving bepalen in belangrijke mate de kansen van mensen. Verschillen in gezondheid, onderwijs en arbeid versterken elkaar en kunnen generaties lang doorwerken.

Stijgende woonlasten en flexibele arbeidsrelaties vergroten financiële kwetsbaarheid. Een meer diverse, vergrijzende en individualiserende samenleving zet sociale cohesie onder druk.

Structurele gevolgen

Mensen met een lagere sociaaleconomische status hebben vaker gezondheidsproblemen, minder toegang tot opleiding en netwerken, en gemiddeld minder kansen op werk en ontwikkeling. Dat beïnvloedt levensgeluk, arbeidsproductiviteit en brede welvaart. Ongelijkheid kan bovendien sociale samenhang ondermijnen: mensen komen elkaar minder vanzelfsprekend tegen, leven vaker in verschillende sociale werkelijkheden en kunnen zich minder goed inleven in andere groepen.

Emancipatie is nog niet voltooid. Vrouwen, mensen met een migratieachtergrond, LHBTIQ+-personen en mensen met een beperking ervaren nog steeds achterstanden of discriminatie. Wanneer groepen structureel het gevoel hebben minder mee te tellen, kan dat leiden tot wantrouwen, maatschappelijk onbehagen en polarisatie. Tegelijkertijd bestaat er verontwaardiging over het feit dat ongelijkheid in een welvarend land als Nederland nog altijd niet is opgelost.

Vragen:

1. Herkennen jullie de structurele gevolgen? Welke zou je willen toevoegen?
2. Wat zijn de belangrijkste zekerheden én onzekerheden als gevolg van deze trend?
3. Wat zijn de belangrijkste rijksbrede uitdagingen?
4. Welke inzichten uit dit gesprek vragen volgens jullie om opvolging in strategie, beleid of uitvoering?

Meer informatie, aanvullende data en grafieken zijn te vinden in de Rijksbrede Trendverkenning 2026, p. 8.

Geloof in alternatieve waarheden

De hoeveelheid beschikbare informatie groeit sterk, terwijl het steeds moeilijker wordt om betrouwbare van onbetrouwbare informatie te onderscheiden. Hierdoor staan vertrouwen, democratische instituties en maatschappelijke samenhang onder druk.

Mondiaal

Desinformatie verspreidt zich wereldwijd steeds sneller via digitale platforms. Generatieve AI maakt het eenvoudiger om overtuigende teksten, beelden en video's te produceren, waardoor beïnvloeding op grote schaal mogelijk wordt. Fragmentatie van wereldbeelden draagt bij aan de toename van alternatieve waarheden en complottheorieën. Complottheorieën kunnen affectieve polarisatie versterken: groepen gaan elkaar niet alleen inhoudelijk, maar ook emotioneel en moreel als tegenstander zien. Autocratische regeringen kunnen desinformatie tegen andere landen inzetten om instituties te ondermijnen en maatschappelijke spanningen te vergroten.

Europa

Europese landen hebben steeds vaker te maken met buitenlandse beïnvloeding, online desinformatie, digitale manipulatie en polarisatie. Deze ontwikkelingen kunnen verkiezingen, publieke opinie en democratische processen beïnvloeden. Daarom groeit de aandacht voor digitale weerbaarheid, transparantie van platforms, mediawijsheid en bescherming van democratische processen.

Nederland

In Nederland verspreidt desinformatie zich snel via sociale media. Algoritmen versterken informatiebubbels en polarisatie. Wantrouwen richting overheid, wetenschap en media groeit bij delen van de bevolking, onder meer rondom thema's als klimaatverandering, vaccinaties, migratie en de macht van bestuurlijke elites. Deepfakes maken het moeilijker om feit en fictie te onderscheiden. Nederland kent een aanzienlijke voedingsbodem voor anti-institutionele complottheorieën. Mensen die geloven in alternatieve waarheden stemmen vaker op buitenstaanderpartijen. Ook online extremisme neemt toe, vooral onder jongeren.

Structurele gevolgen

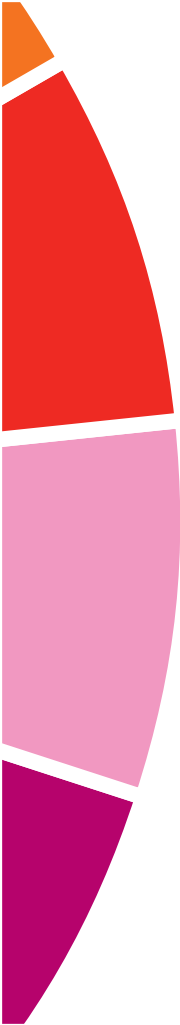
Geloof in alternatieve waarheden en complottheorieën kan het vertrouwen in instituties, wetenschap, media en overheid aantasten. Het idee van een 'kwaadaardige elite' die democratische instituties ondermijnt, vormt een risico voor de democratische rechtsorde. Complottheorieën kunnen antisemitisme, anti-islamgedachtegoed en andere vormen van vijanddenken versterken. Dit kan binnen families, vriendengroepen, scholen en gemeenschappen leiden tot conflicten, relatiebreuken en mentale druk.

Online extremisme neemt toe, mede doordat jongeren via digitale platforms in contact kunnen komen met gewelddadige netwerken. Internationale conflicten, zoals de oorlog in Gaza, kunnen polarisatie onder leerlingen en studenten versterken. Wantrouwen richting instituties kan ook concrete gevolgen hebben, zoals dalende vaccinatiegraad, groeiende twijfel aan het onderwijssysteem of de wens om zich als 'soverein burger' aan de overheid te onttrekken. Daarmee raakt deze trend niet alleen communicatie en media, maar ook volksgezondheid, onderwijs, veiligheid, rechtsstaat en sociale samenhang.

Vragen:

1. Herkennen jullie de structurele gevolgen? Welke zou je willen toevoegen?
2. Wat zijn de belangrijkste zekerheden én onzekerheden als gevolg van deze trend?
3. Wat zijn de belangrijkste rijksbrede uitdagingen?
4. Welke inzichten uit dit gesprek vragen volgens jullie om opvolging in strategie, beleid of uitvoering?

Meer informatie, aanvullende data en grafieken zijn te vinden in de Rijksbrede Trendverkenning 2026, p. 44.

Klimaat, energie en fysieke leefomgeving

Klimaatverandering zet wereldwijd door en heeft steeds grotere gevolgen voor ecosystemen, economie, gezondheid en samenleving. Naast het beperken van broeikasgasuitstoot wordt aanpassing aan klimaatverandering steeds belangrijker.

Mondiaal

De mondiale temperatuur blijft stijgen door menselijke invloed. Extreem weer zoals hitte, droogte, hevige neerslag en overstromingen komt vaker voor. Veel gevolgen van klimaatverandering, zoals zeespiegelstijging, zijn inmiddels onomkeerbaar. Nieuw onderzoek laat zien dat kantelpunten, zoals het wegvallen van de Atlantische oceaanstrooming, sneller kunnen optreden dan eerder gedacht. De gevolgen voor ecosystemen, voedselproductie, gezondheid en economie nemen wereldwijd toe. Klimaatverandering treft landen en bevolkingsgroepen ongelijk; gemarginaliseerde groepen worden buitenproportioneel geraakt.

Europa

Europa is het snelst opwarmende continent ter wereld, met temperaturen die ongeveer twee keer zo snel stijgen als het mondiale gemiddelde. Europa krijgt vaker te maken met langdurige hittegolven, droogte, wateroverlast, overstromingsrisico's en risico's voor landbouw en kustgebieden. Klimaatadaptatie krijgt daarom een steeds belangrijkere plaats in ruimtelijke ordening, waterbeheer, gezondheid en investeringen in klimaatbestendige infrastructuur.

Nederland

Nederland krijgt steeds nadrukkelijker te maken met zeespiegelstijging, wateroverlast, droogte, lage waterstanden en hittestress. De beschikbaarheid van zoetwater staat onder druk, vooral in droge zomers. Risico's voor landbouw, natuur, biodiversiteit, infrastructuur, gezondheid en economie nemen toe. Hierdoor worden klimaatbestendige inrichting van de leefomgeving, versterking van waterbeheer en investeringen in klimaatadaptatie belangrijker. Mitigatie en adaptatie zijn beide noodzakelijk om Nederland weerbaar te houden. De overgang naar duurzaam gedrag hangt niet alleen af van kosten, maar ook van gemak, gewoonten, sociale normen en infrastructuur.

Structurele gevolgen

Klimaatverandering veroorzaakt toenemende schade en gezondheidsrisico's. Extreme neerslag kan infrastructuur beschadigen, droogte kan landbouw en natuur aantasten en verzilting kan landbouwgrond en drinkwaterwinning onder druk zetten. De beschikbaarheid van zoetwater wordt een belangrijker verdelingsvraagstuk, vooral bij droogte, wanneer landbouw, natuur, scheepvaart en drinkwater met elkaar concurreren. Hitte leidt tot meer gezondheidsklachten, ziekenhuisopnames en sterfte, en kan arbeidsproductiviteit verlagen.

De kosten en risico's van klimaatverandering worden gedragen door overheden, burgers en bedrijven. Dit kan gevolgen hebben voor verzekeraarbaarheid, huizenprijzen en bedrijfsbezittingen in kwetsbare gebieden. In het klimaatdebat ligt veel nadruk op economische kosten en baten, maar ook rechtvaardigheid, verdeling van lasten, procedurele rechtvaardigheid en zorg voor natuur zijn belangrijke waarden. Klimaatverandering raakt daarmee niet alleen klimaatbeleid, maar ook gezondheid, economie, veiligheid, ruimtelijke ordening en sociale rechtvaardigheid.

Vragen:

1. Herkennen jullie de structurele gevolgen? Welke zou je willen toevoegen?
2. Wat zijn de belangrijkste zekerheden én onzekerheden als gevolg van deze trend?
3. Wat zijn de belangrijkste rijksbrede uitdagingen?
4. Welke inzichten uit dit gesprek vragen volgens jullie om opvolging in strategie, beleid of uitvoering?

Meer informatie, aanvullende data en grafieken zijn te vinden in de Rijksbrede Trendverkenning 2026, p. 50.

Energietransitie

De overgang van fossiele naar duurzame energie is noodzakelijk om klimaatverandering te beperken en afhankelijkheid van fossiele brandstoffen te verminderen. Tegelijkertijd brengt de energietransitie nieuwe economische, ruimtelijke, sociale en geopolitieke uitdagingen met zich mee.

Mondiaal

Wereldwijd neemt de vraag naar energie sterk toe. De inzet van duurzame energie groeit, maar fossiele brandstoffen blijven nog een grote rol spelen. Elektrificatie van vervoer, industrie en de gebouwde omgeving vergroot de vraag naar elektriciteit en naar kritieke grondstoffen zoals lithium, kobalt en andere zeldzame aardmetalen. De energietransitie raakt daardoor steeds sterker aan geopolitiek, grondstoffen, technologie en internationale concurrentie.

Europa

Europa werkt aan een duurzamer en onafhankelijker energiesysteem. Afhankelijkheid van andere landen voor energie, batterijen, technologie en kritieke grondstoffen maakt leveringszekerheid tot een strategisch vraagstuk. De Green Deal en het Fit for 55-pakket geven richting aan Europees klimaat- en energiebeleid, maar de implementatie kent spanningen tussen klimaatambities, sociale rechtvaardigheid, concurrentiekracht en uitvoerbaarheid. Elektrificatie van vervoer en industrie vraagt om grote investeringen in netwerken, opslag en flexibiliteit.

Nederland

In Nederland groeit het aandeel hernieuwbare energie, maar de vraag naar elektriciteit neemt ook sterk toe. Hierdoor raakt het elektriciteitsnet op steeds meer plaatsen overbelast. Netcongestie vertraagt woningbouw, verduurzaming, industriële transitie en economische ontwikkeling. Flexibiliteit, energieopslag, slimme energiesturing en uitbreiding van netwerken worden belangrijker. De energietransitie vraagt om grote investeringen, ruimtelijke keuzes, voldoende technisch personeel en samenwerking tussen overheid, bedrijfsleven en samenleving. Tegelijkertijd zijn huishoudens en bedrijven terughoudend met investeringen door onzekere terugverdiertijden.

Structurele gevolgen

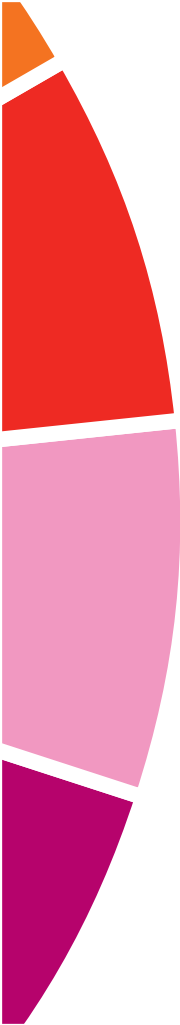
De energietransitie in Nederland wordt vertraagd door toenemende onzekerheid, stijgende investeringskosten, arbeidsmarkttekorten, juridische procedures, ruimtegebrek en netcongestie. Dit bemoeilijkt verduurzaming van woningen, industrie en mobiliteit. Elektrificatie en digitalisering vergroten de energievraag, onder meer door datacenters en AI-infrastructuur. Ondanks groei van hernieuwbare energie blijft Nederland nog sterk afhankelijk van fossiele brandstoffen voor elektriciteit, verwarming en vervoer.

De energietransitie heeft ook sociale en ruimtelijke gevolgen. Energie- en vervoersarmoede kunnen toenemen, vooral bij huishoudens met lagere inkomens of in slechter geïsoleerde woningen. Daarnaast is er meer ruimte nodig voor duurzame energie, infrastructuur, opslag en netwerken. Dat vergroot de concurrentie met natuur, landbouw, wonen en economische functies. Regionale verschillen kunnen toenemen: stedelijke gebieden profiteren vaker van innovatiekracht en investeringen, terwijl energie-intensieve regio's kwetsbaarder zijn voor structurele veranderingen.

Vragen:

1. Herkennen jullie de structurele gevolgen? Welke zou je willen toevoegen?
2. Wat zijn de belangrijkste zekerheden én onzekerheden als gevolg van deze trend?
3. Wat zijn de belangrijkste rijksbrede uitdagingen?
4. Welke inzichten uit dit gesprek vragen volgens jullie om opvolging in strategie, beleid of uitvoering?

Meer informatie, aanvullende data en grafieken zijn te vinden in de Rijksbrede Trendverkenning 2026, p. 54.

Druk op biodiversiteit en milieu

De biodiversiteit staat wereldwijd en in Nederland onder druk. Het verlies aan soorten, ecosystemen en milieukwaliteit heeft gevolgen voor natuur, economie, gezondheid, voedselvoorziening en de leefomgeving.

Mondiaal

Wereldwijd neemt biodiversiteit in hoog tempo af. De belangrijkste oorzaken zijn veranderingen in landgebruik, inkrimping van natuurlijke gebieden, vervuiling, klimaatverandering, overexploitatie en invasieve soorten. Ook structurele oorzaken zoals economische systemen, ongelijkheid en de manier waarop mensen naar natuur kijken spelen mee. Door biodiversiteitsverlies komen ecosystemendiensten zoals bestuiving, schoon water, bodemvruchtbaarheid, natuurlijke plaagbestrijding, waterberging en klimaatregulatie steeds verder onder druk te staan. Het wereldwijde gebruik van primaire materialen neemt bovendien sterk toe, wat extra druk legt op milieu en ecosystemen.

Europa

In Europa groeit de aandacht voor herstel en bescherming van natuur, water en ecosystemen. Biodiversiteit wordt steeds sterker verbonden met klimaat-, water-, landbouw- en ruimtelijk beleid. Internationale samenwerking blijft noodzakelijk om biodiversiteitsverlies, vervuiling en achteruitgang van ecosystemen tegen te gaan.

Nederland

De biodiversiteit in Nederland is de afgelopen eeuw sterk achteruitgegaan. Belangrijke oorzaken zijn versnippering van leefgebieden, intensivering van landbouw, stikstofdepositie en onvoldoende water- en bodemkwaliteit. De waterkwaliteit staat onder druk door vervuiling uit het verleden, intensief landgebruik, landbouw, medicijnresten, hormonen, microplastics, PFAS en andere zeer zorgwekkende stoffen. Klimaatverandering kan vervuiling en ecologische druk verder vergroten, bijvoorbeeld door vaker riooloverstort bij hevige neerslag. De ecologische achteruitgang heeft gevolgen voor volksgezondheid, kwaliteit van leven, landbouw, waterbeheer en economie.

Structurele gevolgen

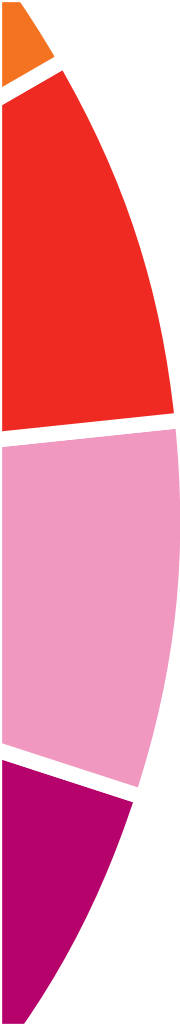
Biodiversiteitsverlies vermindert de veerkracht van ecosystemen. Aanwezigheid van minder soorten maakt ecosystemen kwetsbaarder voor droogte, plagen en ziekten. Afname van bestuivers leidt tot lagere landbouw-opbrengsten. Verslechtering van bodemleven en bodemkwaliteit kan de afhankelijkheid van kunstmest vergroten en productiekosten verhogen. Minder biodiversiteit vermindert ook het vermogen van landschappen om water vast te houden, waardoor piekbelasting bij regen en droogteproblemen toenemen.

Slechte waterkwaliteit heeft gevolgen voor natuur en volksgezondheid. Vervuild of onvoldoende gezuiverd water kan risico's opleveren voor mensen, dieren en ecosystemen. De kosten voor waterzuivering, landbouw, natuurherstel en dijkversterking kunnen stijgen wanneer natuurlijke processen minder bijdragen aan deze taken. De druk op fysieke ruimte neemt verder toe door woningbouw, bedrijfsruimte, infrastructuur, energietransitie, datacenters en bereikbaarheid. Natuurinclusieve oplossingen bestaan, maar worden nog onvoldoende benut.

Vragen:

1. Herkennen jullie de structurele gevolgen? Welke zou je willen toevoegen?
2. Wat zijn de belangrijkste zekerheden én onzekerheden als gevolg van deze trend?
3. Wat zijn de belangrijkste rijksbrede uitdagingen?
4. Welke inzichten uit dit gesprek vragen volgens jullie om opvolging in strategie, beleid of uitvoering?

Meer informatie, aanvullende data en grafieken zijn te vinden in de Rijksbrede Trendverkenning 2026, p. 58.

Risico op pandemieën en zoönosen

De kans op nieuwe infectieziekten en pandemieën blijft bestaan. Mondiale mobiliteit, klimaatverandering, intensiever contact tussen mens en dier en veranderingen in landgebruik vergroten het risico op zoönosen en snelle verspreiding. Tegelijkertijd vormt antimicrobiële resistentie een groeiende mondiale dreiging.

Mondiaal

Het aantal 'spillover'-gebeurtenissen, waarbij ziekten van dieren op mensen overspringen, neemt toe. Belangrijke drijfveren zijn verstedelijking, ontbossing, verlies van biodiversiteit, intensieve veeteelt, handels- en transportnetwerken, habitatvernietiging en klimaatverandering. Door internationale reizen, handel, migratie en dichtbevolkte stedelijke gebieden kan een lokale uitbraak snel wereldwijd uitgroeien tot een pandemie. Daarnaast vormt antimicrobiële resistentie een groeiend probleem: steeds meer antimicrobiële middelen zijn minder goed inzetbaar, terwijl de ontwikkeling van nieuwe antibiotica achterblijft.

Europa

Klimaatverandering vergroot de leefgebieden van teken, muggen en andere ziekteoverbrengers, waardoor nieuwe infectieziekten ook in Europa kunnen voorkomen. Europese samenwerking op het gebied van surveillance, vroegsignalering, crisisvoorbereiding en antimicrobiële resistentie wordt daardoor belangrijker. Infectiepreventie, monitoring, antibiotic stewardship en innovatie zijn cruciaal om verspreiding van resistente micro-organismen tegen te gaan.

Nederland

Nederland heeft een hoge bevolkingsdichtheid en een hoge dichtheid van intensieve veehouderij, soms in de nabijheid van woningen. Daardoor bestaat risico op het ontstaan en de verspreiding van zoönosen. Na COVID-19 is pandemische paraatheid een blijvend aandachtspunt geworden, maar paraatheidsprogramma's zijn deels afhankelijk van tijdelijke budgetten. Vogelgriep vormt inmiddels een blijvend risico en komt sinds enkele jaren vaker het hele jaar voor onder wilde vogels. De Nederlandse aanpak tegen antimicrobiële resistentie heeft effect: artsen schrijven relatief weinig antibiotica voor en ook de veterinaire sector gebruikt minder antibiotica. Tegelijkertijd blijft internationale verspreiding via mensen, dieren, planten en voedsel een risico.

Structurele gevolgen

Na COVID-19 is de aandacht verschoven van crisisaanpak naar permanente pandemische paraatheid, met voortdurende en goed geïntegreerde surveillance. Zorgsystemen moeten rekening houden met periodieke piekbelastingen. One Health wordt belangrijker als organisatie-model: volksgezondheid, diergezondheid, natuur- en milieubeleid worden nauwer verbonden.

Pandemieën en zoönosen maken ruimtegebruik tot een gezondheidsvraagstuk. Gezondheid kan explicieter meewegen bij woningbouw, landbouwtransitie, natuurherstel, afstand tussen mens en intensieve veehouderij, groene buffers en water- en natuurgebieden. Zoönosen behoren tot de snelst groeiende bedreigingen voor de mondiale gezondheid en zijn geen incidenteel risico meer. Ze kunnen grote schade veroorzaken voor veehouderij, economie en samenleving. Antimicrobiële resistentie kan ertoe leiden dat gewone infecties moeilijker behandelbaar worden. Ook resistentie tegen antischimmelmiddelen neemt toe, mede door gebruik van vergelijkbare middelen in landbouw en geneeskunde.

Vragen:

1. Herkennen jullie de structurele gevolgen? Welke zou je willen toevoegen?
2. Wat zijn de belangrijkste zekerheden én onzekerheden als gevolg van deze trend?
3. Wat zijn de belangrijkste rijksbrede uitdagingen?
4. Welke inzichten uit dit gesprek vragen volgens jullie om opvolging in strategie, beleid of uitvoering?

Meer informatie, aanvullende data en grafieken zijn te vinden in de Rijksbrede Trendverkenning 2026, p. 62.

Rechtsstaat en democratie

Democratische instituties staan onder druk door democratische erosie, politieke versplintering, desinformatie en afnemend vertrouwen. Tegelijkertijd groeit de behoefte aan een betrouwbare, transparante, slagvaardige en weerbare overheid.

Mondiaal

Wereldwijd neemt het aantal autocratieën toe. In veel landen worden democratische instituties zoals vrije verkiezingen, persvrijheid en burgerlijke vrijheden ondermijnd. Ook online neemt repressie toe: regeringen controleren vaker het internet, onderdrukken online protest en voeren censuur op. Tegelijkertijd zijn er hoopvolle ontwikkelingen. Burgerbewegingen tonen veerkracht, grote demonstraties kunnen positieve veranderingen in gang zetten en steeds meer landen, steden en regio's experimenteren met burgerberaden en burgerparlementen.

Europa

Binnen de EU is in diverse lidstaten sprake van geleidelijke aantasting van de rechtsstaat. Daarbij gaat het onder meer om politieke inmenging in de rechterlijke macht, beperkingen van persvrijheid, druk op onafhankelijke media en verzwakking van controlemechanismen. Europese landen investeren in bescherming van de democratische rechtsstaat, onafhankelijke rechtspraak, vrije media en burgerparticipatie.

Nederland

Het democratische bestel in Nederland heeft een open karakter. Daardoor kan het van buitenaf worden ondermijnd en van binnenuit worden uitgehold. Nederland scoort internationaal nog goed, maar er zijn tekenen van geleidelijke achteruitgang. Burgers ervaren dat beloften niet altijd worden waargemaakt en dat de overheid te ingewikkeld is geworden. De slagkracht van politiek en overheid bij cruciale maatschappelijke opgaven staat onder druk, bijvoorbeeld rond woningbouw, stikstof, aardbevingsschade en toeslagenherstel. Politieke versplintering draagt bij aan minder stabiel bestuur en langere demissionaire perioden. Ook academische vrijheid, persvrijheid en onafhankelijke advisering staan onder druk door politieke, juridische en financiële kwetsbaarheden.

Structurele gevolgen

In Nederland is sprake van geleidelijke verzwakking van instituties, democratische normen en tegenmachten. Toezichthouders, rechtspraak, media, wetenschap en onafhankelijke adviesorganen kunnen te maken krijgen met politieke druk, gebrekkige wettelijke verankering of onderfinanciering. Wanneer politieke meerderheden snelle besluitvorming willen doorzetten zonder voldoende onafhankelijke toetsing, kan machtsconcentratie bij het kabinet toenemen.

Afnemend vertrouwen in politiek en overheid kan bijdragen aan lagere opkomst bij verkiezingen, versplintering van de publieke sfeer, meer agressie in het publieke domein en minder draagvlak voor beleid. De stapeling van crises rond klimaat, veiligheid, migratie en bestaanszekerheid vergroot het risico dat uitzonderlijke maatregelen normaler worden. Richting 2040 kan de roep om daadkracht en snelheid leiden tot meer technocratisch bestuur, waarin noodmaatregelen en AI-gestuurde besluitvorming belangrijker worden dan parlementair debat en democratische afweging. Zonder sterke onafhankelijke toetsing en advisering worden beleidsvoorstellen minder goed onderbouwd en worden langetermijneffecten onvoldoende meegenomen.

Vragen:

1. Herkennen jullie de structurele gevolgen? Welke zou je willen toevoegen?
2. Wat zijn de belangrijkste zekerheden én onzekerheden als gevolg van deze trend?
3. Wat zijn de belangrijkste rijksbrede uitdagingen?
4. Welke inzichten uit dit gesprek vragen volgens jullie om opvolging in strategie, beleid of uitvoering?

Meer informatie, aanvullende data en grafieken zijn te vinden in de Rijksbrede Trendverkenning 2026, p. 66.